
MLADINSKA DELA AKSINJE KERMAUNER

Aksinja Kermauner je v knjižnih izdajah doslej objavila deset del, namenjenih otrokom in mladostnikom. Njena dela se uvrščajo v naslednje književne vrste: večina avtoričinih besedil sodi v prozo, in sicer realistične kratke zgodbe, fantastične pripovedi, socialno-psihološki mladinski roman, klasično umetno pravljično in realistično pripoved; izdala je tudi dramsko besedilo (lutkovno igro) in informativno slikanico o slepoti in slabovidnosti. Tematsko se avtorica v svojih delih ukvarja predvsem s slepoto in slabovidnostjo oz. z odnosi med polnočutnimi ljudmi in ljudmi s posebnimi potrebami. V svoja dela vnaša elemente humorja, predvsem pa optimizem, za katerega se dozdeva, da je v sodobnosti nekako preživeta kategorija. Enako velja tudi za nenehno spominjanje na pomembnost prijateljstva, razumevanje med ljudmi (predvsem preseganje medgeneracijskih konfliktov) in skrb za okolje.

1 Uvod

Aksinja Kermauner je začela svojo ustvarjalno pot že leta 1977 s pesniško zbirko za odrasle *Ples pravljič*, nato pa je po skoraj dvajsetih letih, tj. leta 1996, začela svojo ustvarjalno pot za otroke in še pozneje za mladino. Doslej je izdala devet samostojnih mladinskih knjig, v knjižni izdaji pa še kratkoprozno zgodbo za najstnike. Poseben uspeh je avtorica doživela s trilogijo dnevnikov o Hiacinti Novak, ki so bili tudi uprizorjeni kot monokomedije. Avtoričina književna ustvarjalnost je neločljivo povezana z njenim delom, saj je Aksinja Kermauner zaposlena v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, kjer neposredno doživlja svet slabovidnih in slepih, zato ne preseneča, da je večina njenega opusa posvečena ravno temi slepote in slabovidnosti ter težavam, ki izhajajo iz te vrste drugačnosti. Izpostaviti je potrebno vsaj štiri dela s tovrstno tematiko, in sicer informativno

slikanico *Kakšne barve je tema?*, realistično pripoved *Tema ni en črn plašč*, realistični roman *Berenikini kodri* in prvo slovenski tipno slikanico *Snežna roža*.

2 Biografski podatki

Aksinja Kermauner, rojena 1956 v Ljubljani, je pesnica, pisateljica in tiflopedagoginja. Rodila se je očetu literarnemu kritiku, filozofu in doktorju literarnih ved Tarasu Kermaunerju in materi profesorici psihologije in filozofije, mladinski pisateljici ter doktorici etnologije Alenki Goljevšček Kermauner. Po končani gimnaziji se je vpisala na Pedagoško akademijo, smer slovenski jezik – likovni pouk. Po diplomu leta 1984 je učila na različnih šolah v Ljubljani in okolici, temeljno spremembo pa je zanj pomenilo enoletno poučevanje na srednji šoli Zavoda za usposabljanje invalidne mladine v Kamniku, kjer je spoznala, da je delo z osebami s posebnimi potrebami njeno življenjsko poslanstvo. Od leta 1987 uči slovenščino¹ in likovni pouk na Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani,² opravlja tudi dela v Službi za pomoč inkluziji.³ Ker je avtorica ugotovila, da je razumevanje slepote večja težava za okolje kot pa za same slepe, je z zavodskimi učenci pripravila več predstavitev, kjer na poljuden in zabaven način prikazujejo posebnosti slepote in slabovidnosti. Nastopali so že z muzikali *Kakšne barve je tema?* (I in II),⁴ *Jedec sveta*, *Z belo palico* (vsi muzikali so avtorski); imeli so preko petsto nastopov po vsej Sloveniji in tudi v tujini. S skupino Slepí potnik, v kateri so nastopali slepi in slabovidni mladostniki, so izdali svojo zgoščenko *Ljubezen na prvi dotik*,⁵ za katero je Aksinja Kermauner napisala besedila, skupina je posnela tudi videospot. Skupina Slepí potnik je sodelovala tudi s popularno glasbeno skupino Rok'n'Band in skupaj so posneli pesem *Ljubezen na prvi*

¹ Avtorica je sodelovala pri oblikovanju učnega načrta za slepe in slabovidne (1997) ter pri prilagoditvi učnega načrta za slovenščino in likovni pouk za devetletno osnovno šolo za slepe in slabovidne učence – program z enakim izobrazbenim standardom in s prilagojenim izvajanjem (2002). Zloženska *Navodila učiteljem za delo s slabovidnim učencem* ter njeno oblikovanje (s sodelavci), 1998. Prilagoditve slovenskih beril Mladinske knjige za devetletko za slepe in slabovidne učence (7., 8. in 9. razred OŠ), 2004, 2005, 2006. Odlomka iz del Aksinje Kermauner: *Tema ni en črn plašč* in *Polna luna in shujševalna kura* v potrjenem berilu za 5. razred devetletne OŠ Koraki nad oblaki, Izolit, 2003. *Modrost starodavnega anka*, *Tema ni en črn plašč*, *Snežna roža*, *Fuj, pivoled!* in *Berenikini kodri v Seznamu priporočilnih knjig za domače branje*. Imela je hospitacije pri pouku slovenščine v Zavodu za slepo in slabovidno mladino za študente defektologije na Pedagoški fakulteti v Ljubljani ter za dijake srednje zdravstvene šole (zadnjih 10 let). Sodeluje in predava na seminarjih, ki jih prireja Zavod za slepo in slabovidno mladino za učitelje in starše slepih in slabovidnih otrok v integraciji.

² Od leta 1990 do 2007 je bila mentorica časopisa *Naša misel*, glasila Zavoda za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, za katerega so dobili ustvarjalci mnogo priznanj in nagrad.

³ Služba za pomoč inkluziji je ena izmed posebnih služb Zavoda za slepo in slabovidno mladino, katere naloga je, da zaposleni obiskujejo slepe in slabovidne učence, ki se skupaj z videčimi učenci šolajo po različnih šolah v Sloveniji (integracija). Svetovalno delo je namenjeno slepim in slabovidnim učencem, njihovim učiteljem in staršem.

⁴ Avtorski muzikal *Kakšne barve je tema?*, posnet na TVS 1997.

⁵ Avtorstvo besedil za zgoščenko *Ljubezen na prvi dotik* Slepiga potnika, 2001. Avtor glasbe Roman Zupančič, pejejo učenci Zavoda za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, ki je tudi založnik zgoščenke.

dotik. Poskusila se je tudi kot koscenaristka pri humoristični nadaljevanki *Čokoladne sanje*, ki je bila posneta na TV Slovenija.

Avtorica je napisala nekaj poljudnih knjig in veliko člankov⁶ o slepoti in slabovidnosti, kjer predstavlja ta fenomen videčim. Tudi v medijih (radio,⁷ televizija) skuša s svojimi nastopi podirati predsodke in tabuje v zvezi s slepoto in slabovidnostjo.

Leta 2004 je diplomirala na Pedagoški fakulteti v Ljubljani na smeri likovna pedagogika, za diplomsko delo *Tipna slikanica za slepe* je dobila študentsko Prešernovo nagrado PeF. V študijskem letu 2004/2005 se je vpisala na podiplomski študij na Pedagoški fakulteti v Ljubljani na oddelku Specialna in rehabilitacijska pedagogika.

Je članica Društva slovenskih pisateljev, članica slovenske sekcije IBBY in članica Društva specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, v katerem je sodelovala tudi v upravnem odboru. Leta 1998 je prejela nagrado Srebrni Artias za besedno satiro in humor, leta 2000 je Društvo slovenskih pisateljev objavilo razpis za poustvarjanje po knjigi *Modrost starodavnega anka*, ob isti knjigi pa so leta 2001 šole v Vipavski dolini (knjižnica Ajdovščina) pripravile tudi kviz.

Najvidnejši dosežek doslej je avtorica zbudila s tipanko *Snežna roža* oz. *Snow flower*, ki je bila leta 2005 izbrana pod okriljem IBBY na svetovnem sejmu otroških in mladinskih knjig v Bologni kot izjemen dosežek med knjigami za otroke s posebnimi potrebami.

⁶ Avtorstvo priloge *Cicibana* o slepoti in slabovidnosti *Edina tema je neznanje* (Cici Vesela šola), 1995. Ciklus zgodb za otroke v *Cicibanu*, 1995/1996. Zgodba *Nedeljska igra* v *Kekcu*, 1995. *Metulj* v *Otrok in družina*, 1996. Članki v časopisu za mlade *Firbec* o slovenskem jeziku za nižjo stopnjo OŠ, 1998. Članki v časopisu za mlade *Firbec Ni samo za (s)lepe!*, *Vezalka žur* in *Priložnik za določanje kamnožerskih vrst*, 1998. Serija poljudnih člankov *Pepe in Pia* v časopisu za mlade *Firbec* za učence OŠ (o nastanku pisave), 1998. Serija poljudnih člankov v reviji *Otrok in družina* *Slepota in slabovidnost nista bavhav*, 1998/1999 (z avtoričinimi ilustracijami). Članek *Katarina*, april 1999 – *Navadimo otroke sprejemati drugačnost*. Članka v *PET Kakšne barve je tema?* (predstavitvev slikanice), 1996, *Najprej predsodki, potem zabava* (o gledališču slepih in slabovidnih Nasmeh), 2000. Avtorstvo priloge *Cicibana* in *Cicidoja Vsi drugačni, vsi enakopravni O slepih in O gluhih: kako zveni tišina (Spoznaj me)* ter članek v *Prilogi za starše*, 2001. *Tactus* – sodelovanje na mednarodnem srečanju evropskih tiflopedagogov, november 2001, v Dijonu, Francija – natečaj za najboljšo evropsko tipanko. Avtorstvo priloge *Vesela šola Pil plusa* 2002 – *Tema ni en črn plašč*. Članek *Ustvarjalnost pri slepih in slabovidnih* v *Didakti*, 2004. Članek *Pobarvajmo svet* o izboljšanju okolja za slabovidne v *Didakti*, 2005. Znanstveni prispevek v reviji *Defectologica Slovenica* *Tipna slikanica za slepe*, 2005. Predgovor h knjigi *Velike zelene oči, Ko je Lena oslepela*, MK 2005. Ciklus petih člankov v *Dnevniku* na strani Z roko v roki – *Tema v Črni ni črna!* (Dnevnik osem dnevnega poskusa popolne slepote na svoji koži), 2006. Članki v *Dnevniku*, ki se tičejo dogodkov o slepih in slabovidnih (2004, 2005).

⁷ Omeniti velja serijo *Tema ni en črn plašč*, ki je bila predvajana na Radiu Slovenija kot dramatisirana radijska igra.

3 Mladinska dela Aksinje Kermauner

3.1 Kakšne barve je tema? (1996) je informativna slikanica, v kateri avtorica opisuje slepoto in slabovidnost, pri čemer spodbuja mlade bralce k razmišljanju in razumevanju slepote in slabovidnosti. Slikanico je delno ilustrirala sama, pri ilustracijah pa so ji pomagali tudi učenci Zavoda za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Avtorica bralcu omogoči vpogled v svet slepih in slabovidnih, njihovih težav, uporabe različnih pripomočkov, ki lajšajo njihovo življenje. Delo je razdeljeno na več poglavij, ki smiselno povzemajo najpomembnejša spoznanja in vedenja o slepoti. Po uvodnem poglavju, v katerem avtorica najavi temo knjige, sledi poglavje *Kako vidijo slepi?* Navedeni so poskusi, s pomočjo katerih lahko bralec preizkusi, kakšen je svet slepih in slabovidnih. Naslednje poglavje predstavlja Braillovo pisavo, brajico, delo se nadaljuje s poglavjem o sestavi in delovanju človeškega očesa, napakah vida, nato so opisani pripomočki za slepe (npr. ročna ura, ki jo tipamo, govoreča tehtnica, brajeve oznake na metrih, kompasih, toplomerih ...). V poglavju *Kaj pa šola?* so predstavljene posebnosti, s katerimi se srečujejo slepi in slabovidni učenci, sledita poglavji, ki pojasnjujeta, kako se slepi in slabovidni znajdejo v okolju in kako jim lahko polnočutni ljudje pomagamo. Ob koncu knjige je dodan slovarček pomembnih pojmov, ki so povezani s slepoto in slabovidnostjo. Sporočilo knjige je, da so slepi in slabovidni enakovredni člani naše družbe, za svoje življenje potrebujejo le nekaj prilagoditev. Sprejemanje drugačnosti – tudi vsakega od nas – je vsekakor plemenito dejanje.

3.2 Koliko sem bila stara, ko sem se rodila? (1997) je zbirka kratkih proznih skic iz vsakdanjega življenja sodobne nevsakdanje družine, ki jo sestavljajo oče, mama in štiri deklice, najstarejša Brina (sedem let), Severina (šest let), Izidora z vzdevkom Izi (malo manj kot štiri leta), Gaja (dojenčica). Naslov knjige izvira iz naivnega spontanega otroškega vprašanja, koliko je bila stara, ko se je rodila, saj ji poskuša mati razložiti zapletena razmerja sestrskih rojstev. V knjigi so nanizane prigode, ki temeljijo predvsem na dobresednem razumevanju prenesenih pomenov besednih zvez (npr. ker so zaprte trgovine, so morda zaprti tudi sprehodi; hiše ne morejo na imeniten izlet, temveč vedno ostanejo doma; dojenčke pa bi bilo morda dobro spraviti nazaj v mamin trebušček, da ne bi tako vreščali ...). Dvogovori, ki večinoma potekajo med otrokom in odraslim, se zaključujejo s poanto, ki izvira iz otroške logike oz. njim lastnega dožemanja. Prvoosebna pripovedovalka, mati, ne skriva svoje identitete, še več, zdi se namreč, da avtorica za svoj pripovedni način hote uporabi resničnostno motivacijo, s katero upoveduje utrinke lastne družine.⁸

3.3 Polna Luna in shujševalna kura: lutkovna igra s poučnim dodatkom o luni (1999) je dramsko besedilo, izšlo je v slikaniški obliki, z ilustracijami Matjaža

⁸ Trditev lahko podkrepimo z dejstvi iz avtoričinega življenjepisa in s posvetilom: »Brini, Severini, Izidori in Gaji, mojim vražičkom in sončkom« (Kermauner 1997: 3).

Schmidta. Iz podnaslova in dodatka ob koncu knjige je razvidno, da je avtorica napisala besedilo predvsem za lutkovno uprizoritev, seveda pa je komedija lahko izvedena tudi kot gledališka igra. Glavni lik, Luna, zaradi svoje prekomerne teže pade na Zemljo, kjer se odloči, da bo shujšala, saj je to edina možnost, da se vrne nazaj na nebo. Po vseh naporih ji to tudi uspe, še prej pa se zvrstijo komični zapleti, ki temeljijo na besedni in situacijski komiki. Na primer ko želi lačna Luna pojediti shujševalno kuro, poje pa kar tri pečene kure, ali ko se v shujševalnem salonu močno trudi za svojo postavo, pri čemer ji pomaga Madam. Luna spleza nazaj na nebo, saj je dovolj shujšala, in se odloči:

Dva tedna bom uživala, mljac. Ko bom čisto polna, bom pa dva tedna na postu, to se pravi, čisto nič jedače. In tako naprej. (Kermauner 1999: 20.)

Komedija *Polna luna in shujševalna kura* je sestavljena iz treh kratkih prizorov (1. prizor: Lunina debelost in njen padec na Zemljo; 2. prizor: Lunina požrešnost; 3. prizor: Hujšanje in vrnitev na nebo), na vizualnem nivoju tiskanega besedila so didaskalije ločene od premega govora z izbiro drugačnega tipa grafičnih znakov (ležeče). V komediji nastopajo štirje liki: Luna (glavni lik, ki pretežno skozi monologe razkriva svoje težave s prekomerno težo), pripovedovalec (ta se pojavi zgolj na začetku dramskega dela, njegova funkcija je obrobna), prodajalec kur (ključni moment situacijske in besedne komike) in Madam (le-ta vodi shujševalni salon, s telovadnimi vajami pomaga Luni shujšati). Avtorica je ob koncu knjige dodala še didaktične napotke za izvedbo dramskega dela, prikazana je tudi ena izmed možnosti izdelave preprostih lutk na palici.

3.4 Modrost starodavne anka (2000), fantastična pripoved, vsebuje dve ravni besedila: zgodovinska dejstva o razvoju pisav, papirja in tiska; fantastično avanturistično potovanje skozi čas in po različnih zgodovinsko pomembnih krajih sveta; realne osebe, Nejc, Kaja, njen brat Aljaž in njun stric Vojc, ki se zaradi ankove moči znajdejo v irealnih okoliščinah. Prehajanje literarnih likov med realnim in fantastičnim svetom je jasno zamejeno: vsi udeleženci se morajo hkrati dotakniti anka, ki ima moč, da jih časovno in krajevno locira na določeno, za razvoj pisave pomembno mesto. Epizodno vlogo v razvoju dogodkov prevzemajo realne osebe nekega časa, ki so povezane z razvojem pisave, papirja in tiska. Skozi napeto avanturistično zgodbo, razdeljena je na trinajst poglavij, so predstavljene življenjske razmere nekega zgodovinskega obdobja, pri čemer je poudarek na prepoznavanju jezikov in njihovih pisav. Začetno in končno poglavje sta časovno postavljena v sodobnost, v realnem času se namreč zgodba odvije v desetih minutah, v irealnem času pa literarni liki potujejo skozi čas od približno 20.000 let pred našim štetjem do leta 1984 (motiv potovanja skozi čas). Vsako od enajstih vmesnih poglavij predstavlja pomemben dogodek, ki je povezan s pisavo, ob tem pa se literarni liki srečajo tudi z neprijetno platjo zgodovinskih dejstev (npr. vojne, žrtvovanje ljudi bogovom, izkoriščanje podložnikov v srednjem veku ...). Posamezno poglavje je zaokrožena celota zgodovinskega obdobja, predstavlja mozaik v celotnem razvoju človeške civilizacije. Pustolovščina se začne z izginotjem Kajinega psa Žaka, ta

se vrne ob njihovi vrnitvi v sodobni čas, z dogodkom pa sta povezani tudi najdbi starodavnega anka (to je egipčanski sveti križ, ki predstavlja večno življenje) in pisma (poziv, naj otroci vrnejo ank). Otroci pohitijo po odgovore k stricu Vojcu, ta se spozna na jezike, pisave in zgodovino, prvi zaplet oz. prvo potovanje v čas pa se zgodi, ko se vsi štirje naenkrat dotaknejo anka. Znajdejo se v času približno 20.000 let pred našim štetjem, v Lascauxu, v prazgodovinski jami, v kateri so živeli praljudje (da jih je poslal ank v čas nazaj, jim postane jasno, ker je barva jamskih slikarij še sveža). Nato se spet dotaknejo anka in se znajdejo v Babilonu, v Mezopotamiji (spoznajo prvo pisavo), naslednji časovni skok jih pripelje v egipčansko grobnico (pisava, papirus), sledi ogled izdelave papirja na Kitajskem (tu prvič navežejo stik s človekom), sledi spoznavanje visoko razvite minojske kulture na Kreti, stric jim razloži pomembnost kamna iz Rosette (prebivalci jih pogostijo in se ne zavedajo nevarnosti, da bodo zaradi izbruha vulkana vsi pomrli), spoznajo Atene in starogrško kulturo, srečajo se z latinščino (nasprotno pa jih gladiatorske igre v rimskem koloseju sploh ne navdušijo), sledi ogled izdelave srednjeveških kodeksov, preskok k indijanski kulturi (Maji, Azteki, Inki), ki so jo belci skoraj popolnoma uničili, nato se znajdejo v tiskarni sredi Nemčije (prepoznajo Gutenberga), sledi poglavje o brajici in nadaljnjem razvoju tiska (znajdejo se v neki knjižnici, prostor in čas nista natančno določena), ki zaenkrat doživi vrhunec leta 1984, ko razvijajo osebne računalnike. V vsakem izmed obdobj spoznajo nekaj črk, pridobljeno znanje pa jim pomaga razvozlati pismo, ki so ga našli v sodobnosti, ko je izginil Žak. V zadnjem poglavju se jim pokaže stražar časa in varuh časovnih popotnikov, ki skrbi, da je v preteklosti in prihodnosti vse prav, s seboj pa odnese tudi ank. Posebno dragocene so knjižne ilustracije Branke Schwarz, ki je v delu upodobila vse omenjene pisave in druge opisane razvojno-civilizacijske dobrine, ilustracije namreč omogočajo natančnejšo predstavo o razvoju ene najpomembnejših človeških kulturnih dobrin, pisave. Ob koncu knjige je slovarček, ki pojasnjuje manj znane besede.

3.5 Tema ni en črn plašč (2001) je realistična povest, ki je izšla v knjižni zbirki Povej mi, zbirka je bila namenjena različnim problemskim temam (žal je nehala izhajati), namenjena pa je otrokom med osmim in desetim letom starosti. Delo sodi v tip ilustrirane knjige večjega formata, zanjo je prispevala ilustracije Jelka Godec Schmidt, posebej pozorno je izbran tip pisave (odebeljeno), kar omogoča branje tudi slabovidnim. Glavni literarni lik, prvoosebni pripovedovalec Klemen, je petošolec, ki na svoji koži občuti nerazumevanje drugačnosti. Ker je otrok s posebnimi potrebami, za svoje običajno šolsko delo namreč potrebuje nekatere prilagoditve (npr. da mu učitelji povečajo učne liste, pisava na njih je odebeljena, piše z debelim flomastrom, da lahko zapisano tudi bere ...), se skozi zgodbo kažejo predvsem odnosi njegovih učiteljev in sošolcev do slabovidnosti in z le-to povezane Klemnove drugačnosti. Večina učiteljev in učencev/sošolcev sprejema Klemnovo drugačnost, ne pa vsi: najbolj nestrpna sta sošolec Bruno, ta se Klemnu nenehno posmehuje, in učiteljica slovenščine, ki zaradi lastnega nepoznavanja slabovidnosti ne sprejema Klemnovih potreb in mu ne olajša dela pri predmetu. Male vsakdanje vojne in zmage, ki jih doživlja glavni književni lik vse od začetka šolskega leta, postanejo manj pomembne in odločujoče, ko se Klemen zaljubi v šestšolko Tjašo.

Dobro voljo mu povrne tudi mati, ko mu pove o oftalmologu, ki opravlja laserske operacije oči, Klemen si namreč nemudoma začne slikati svoje bodoče življenje s popolnim vidom. Vrh pripovedi je osredotočen na šolski ples, ki poteka tik pred novim letom, tam se namreč zgodi nenaden preobrat: trenutek preden izpove Klemen Tjaši svojo ljubezen, ju zmoti prijatelj Miha, ki napove, da je že čas, da vržejo tisti dve petardi, ki ju je Klemen obljubil. Namesto romantičnega konca plesa se zgodi nesreča, petarda eksplodira v Klemnovi roki, deček je precej poškodovan, hkrati pa tudi oslepi. Po dolgotrajnem zdravljenju se z materjo odločita, da bo šolanje nadaljeval v Zavodu za slepo in slabovidno mladino, kjer so zanj bistveno primernejše razmere kot na osnovni šoli, ki jo je obiskoval doslej. Klemen se privaja na nove okoliščine zavodskega življenja, na nove sošolce in prijatelje, med njimi mu postane najdražji Domen, starih prijatelj in Tjaše pa noče niti videti. Zaključek zgodbe je optimističen: Klemen se nauči živeti s slepoto, pobota se z Mihom in Tjašo, tako je »svet postajal spet lep, urejen in domač« (Kermauner 2001: 41). Angeli varuhi kot je Klemnov Cvetko prav gotovo obstajajo.

3.6 Snežna roža: tipna slikanica za slepe (2004) je prva slovenska tipna (taktilna) slikanica, za tovrstne knjige se vedno bolj uporablja izraz tipanka, za katero je avtorica napisala besedilo, likovno zasnovo je izdelala skupaj z Magdo Janković, pri tisku brajice je pomagal Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Posebnost slikanice je v tem, da je vsaka original, saj Aksinja Kermauner s pomočjo svojih hčera in podporo založbe Miš za vsako posebej izdela ilustracije. Doslej je izdelala okrog petdeset slikanic v slovenščini in deset v angleščini. Posebno pozornost je zbudila slikanica na knjižnem sejmu v Bologni (2005), kjer je bila razstavljena med knjigami avtorjev z vsega sveta, ki ustvarjajo za otroke s posebnimi potrebami. Glavni literarni lik je inuitska deklica Aja, ki živi na visokem severu, v območju polarnega dneva in noči. Aja pomaga očetu pri čiščenju rib, nehote se z ribjo kostjo zbode v prst in iz njene kaplje krvi, ki pade na zaledenelo pokrajino, zraste pisana roža. Čudoviti cvet razveseli Inuite, zato v mrzlih nočeh trepetajo za preživetje nežne rastline. Deklica najde rešitev: pisani cvet ovije s svojim toplim šalom in mu tako kljub mrazu omogoči preživetje. Nenazadnje je cvet zrasel iz njene krvi (podoben motiv je najti npr. v pravljici Oscarja Wilda *Slavček in vrtnica*), njegova lepota je bila podarjena ljudstvu, ki zaradi naravnih danosti pokrajine, v kateri živi, ne more občudovati lepote cvetja. Barvita rastlina nosi mednje veselje, hkrati cvetlica preraste v simbol nikoli uzrtega, slepote. Mraz/slepoto je vendarle mogoče preseči, kar avtorica doseže s tipnimi ilustracijami, ki so v tehniki kolaža izdelane iz različnih toplih (blago, valovita lepenka, vata) in hladnih (prozorno lepilo, paus papir) materialov, ki so na otip precej različni.⁹ Poseben poudarek slikanice je na njeni dostopnosti za slepe in slabovidne, kar je opazno na treh sestavinah tipanke: različni materiali v ilustracijah (kolaž), velikost in poudarjenost nabora znakov in odebeljena pisava sta primerna tudi za slabovidne, in sicer je izbrana povečana

⁹ Predhodno je Aksinja Kermauner opravila raziskavo, v kateri je dognala, kateri materiali so slepim in slabovidnim na otip topli in kateri hladni. Izsledki raziskave so objavljeni v njenem članku *Tipna slikanica za slepe* (2005).

vidna pisava (25 pik, črke Arial Narrow, krepko) in besedilo v brajici. Avtorica pravi:

Tipanka je zasnovana na podlagi teoretičnih in praktičnih dognanj v osemnajstih letih mojega poučevanja slepih in slabovidnih učencev. (Kermauner 2005b: 29.)

3.7 Juhuhu pa ena gnila plastenka! (2005a) je izšla kot prva knjiga iz serije Izi & Bizi detektivki. Gre za tip ilustrirane knjige, avtorica ilustracij je Petra Preželj. Delo vsebuje štiri kratka poglavja, ki imajo večinoma realistično motivacijo, fantastični element v delu je ena izmed detektivk, ki je pravzaprav oživiljena igrača, punčka Bizi. Drugi literarni liki so deklita Izidora (z vzdevkom Izi), njena mama, sestre Brina, Severina in Gaja, nadlumpa Modri in Zeleni. Pripovedovalec je tretjeosebni, književni prostor je Piranski zaliv, književni čas je strnjen na en dan, zgodba pa se začne razvijati ob odhodu družine na dopust. Ob prihodu na plažo, ko so že pospravljene vse stvari v prikolici v kampu, sledi veliko razočaranje: Piranski zaliv je popolnoma onesnažen, saj plavajo po morju plastične vrečke, pločevinke in druga umazanija, zato kopanje ni mogoče. Izi in Bizi se odločita, da bosta našli krivca za onesnaženje. Na tem mestu preide zgodba deloma v sfero fantastičnega, saj otroška igrača oživi, njena personifikacija pripomore k raziskovanju o onesnaženosti. Izi in Bizi sta predstavljeni kot znamenit detektivski par, kakršni so pogosti v nemladinskih detektivkah. Do razkritja krivcev ni več daleč: detektivki preverita sumljivo ladjo, na kateri odkrijeta nadlumpa Zelenega in Modrega, ki ju očitno že poznata po njuni hudobiji, ker sta »*njuna zakleta sovražnika*« (Kermauner 2005: 25), čeprav je to šele prva iz serije knjig, njune predhodne podlosti pa niso opisane. Izkaže se, da Modri in Zeleni odmetavata smeti, za katere sta mislila, da se ne bodo videle, ker sta jih prej »*dehidrirala s svojim genialnim uničevalcem odpadkov*« (Kermauner 2005: 33), v vodi pa so se smeti napihnile. S spretnostjo se Izi in Bizi rešita nadlumpov, ta ju hočeta poriniti v morje, onidve pa se umakneta, in tako v morju med smetmi pristaneta Zeleni in Modri. V dogajanje se vmeša pomorska policija, ki poskrbi, da nadlumpa očistita morje, smeti pa odneseta na odlagališče. Izi in Bizi prideta do prikolice, kjer ponosno povesta, da sta vso stvar uredili in da se končno lahko kopajo v morju. Knjiga je posvečena »*vsem otrokom, ki jim ni vseeno*« (Kermauner 2005: 5), avtorica s pomočjo napete avanturistične zgodbe uzavešča skrb za varstvo okolja.

3.8 Fuj, pivoled! (2006), druga knjiga iz serije Izi & Bizi detektivki, vzpostavlja vprašanje dobrega in zla z že znanimi liki, detektivkama in nadlumpoma. Za razliko od prvega dela sta v tej knjigi prepletena dva pripovedovalca, in sicer tretjeosebni in prvoosebna pripovedovalka Izi, književni prostor je najprej mestno okolje (stanovanje, mlekarja), nato na deželi, na Velikem kravjem posestvu, književni čas pa je (spet strnjen, kot v prvem delu serije) en dan. Severina in njena prijateljica Branka se odpravita na sladoled, vendar ga nikjer nimajo. Ko se Izidorina mati in njene sestre odpravijo na izlet, Izidoro pa pazi Mamarija, saj je deklita bolna, se le-ta skupaj z Bizi odtihotapi iz stanovanja, ko Mamarija zaspi. Izi in Bizi hitro ugotovita, da ni sladoleda zato, ker ni mleka, podatek jima zaupa

direktor Mestnih mlekarn, gospod Mlečnež. Pove jima tudi, da so namesto mleka dobili pivo, torej bi kvečjemu lahko delali pivoved. Detektivki raziskujeta dalje in ugotovita, da sta za zmedo kriva gospoda Zelenko in Modrič, to pa je le korak do prepoznavanja nadlumpov Zelenega in Modrega. Izi in Bizi ju spet razkrinkata, Modri in Zeleni sta namreč peljala krave na hmeljišče, zato imajo namesto mleka kar pivo. Prisilita ju, da napako popravita, potem je spet vse prav: krave imajo mleko, ne piva, spet delajo sladoled, Izi in Bizi pa sta rešili najnovejši detektivski primer. V prvem delu serije je avtorica postavila shemo: nekaj je narobe, Izi in Bizi definirata problem, razkrijeta krivca, z razkritjem se vse uredi. Serija naj bi imela več delov (ne samo dva, doslej objavljena), vse fantastične detektivske zgodbe pa naj bi imele enako shemo upovedovanja.

3.9 Berenikini kodri (2006) so mladinski socialno-psihološki roman, ki odstira problematiko drugačnosti. Anina, dijakinja prvega letnika gimnazije, se zaradi albinizma razlikuje od drugih najstnic. Urbano gimnazijsko okolje je predstavljeno diametralno nasprotno od Anininega odraščanja na mirnem podeželju, ki je precej idealizirano. Kontrast se utrjuje tudi z vedno novimi izkušnjami: prva zahrbtnost, prva ljubezen, prva fantovska stava, prve spolne izkušnje, prvo razočaranje, prva pijanost ... In Anina v monologih z mrtvo babico razkriva svoja trpka spoznanja:

Babi, a sem tako zelo drugačna, če imam drugačno barvo polti in las? In če ne vidim dobro? Kaj sploh je drugačnost? Da štrliš ven iz povprečja? (Kermauner 2006: 118.)

Sicer pa biti povprečen najbrž ni pretiran dosežek, se zaveda razmišljujoči bralec/naslovnik. V romanu tečeta dve vzporedni zgodbi, ki sta med seboj nerazdružljivo prepleteni. Pripovedovalca sta dva: temeljno zgodbo pripoveduje prvoosebna pripovedovalka Anina, drugo pa prvoosebni pripovedovalec Nik Saksida. Vsako poglavje je napovedano s pripovedovalcem in z neko mislijo ali verzom, ki se v poglavju razvije. V osemnajstih poglavjih se pripovedovalca izmenjujeta tako, da vsa neparna poglavja pripoveduje Anina, parna pa Nik, le zadnji dve poglavji sta izjema, saj v teh dveh poglavjih poda Anina svoje videnje dogodkov, ki jih zaključí z ugotovitvijo, da se je v kratkem času zgodilo vsega preveč:

In končno se spet počutim kot navadna najstnica, obremenjena z običajnimi stvarmi, recimo s kakšnim mozoljem ali malo slabšo oceno. (Kermauner 2006: 172.)

Do takšnega sklepa pripelje Anino trnova pot, njen začetek je postavljen na dan pred pričetkom obiskovanja prvega letnika gimnazije. 30. avgusta se Anina, ki ima precej velike težave z vidom, seznanja z novo šolo, razporeditvijo prostorov, potjo domov, preseli se namreč v Ljubljano k dedku. Spoprijeti se mora z drugačnim načinom dela in življenja, saj je obiskovanje prvega letnika gimnazije zanjo velika prelomnica. Premagati mora nerazumevanje sošolcev in učiteljev (stranski liki v romanu), ki jih plaši Aninina drugačnost in često ne vedo, kako naj se vedejo do nje, iz česar izhaja veliko nepotrebnih konfliktov. Njeno življenje se še bolj zaplete, ko stopi vanj Nik, gimnazijec iz bogate in odtujene družine, ki živi življenje na

robu. Rob sprejemljivega se pri njem pogosto zabriše, zato mu ljudje in njihova čustva prav nič ne pomenijo, morda se niti ne zaveda, koliko ljudi rani na svoji poti iskanja v odrasčanju. Konflikt med Anino in Nikom ni razrešen, saj se Nik ponesreči, Anina ga obišče v bolnišnici, kjer spozna, da si nikakor ne želi njegove smrti, zato si odreže svoje lepe bele lase, kot je to naredila lepotica Berenika, žena faraona Ptolomeja Tretjega v tretjem stoletju pred našim štetjem. Anina verjame v magično moč las, zato upa, da Nik ne bo umrl.

3.10 *Oblaki so rdeči, rdeči kot kri* (2007) so kratkoprozno besedilo, uvrščeno v antologijo sodobne slovenske mladinske izvirne kratke proze **Geniji**.² Socialno-psihološka zgodba, v katero se vpleta tudi motiv prve ljubezni, ima petdelno zgradbo, ki jo kot prvoosebno pripoved pripoveduje pet literarnih likov (štirje mladostniki in šofer tovornjaka). Zgodba o sobotni noči, za katero Mančina mama vpraževno napove, da bo lunin mrk, kar pomeni nevarno noč, je na začetku obojetna, zato pa je njen konec toliko bolj tragičen. Špela, Lovro, Manca in Jan gredo v disko, kjer vsak po svoje doživlja košček časa: Špela in Lovro sta par, živita od zabave do zabave, pijeta alkohol, jemljeta drogo. Jan prvič povabi Manco na zmenek, Manca komaj čaka, da jo bo vprašal, če bi postala njegovo dekle. Šofer tovornjaka, Srečko, je že dvanajst ur na poti, rad bi bil čim prej doma. Zgodba vseh petih pripovedovalcev se kot puzzli zloži v eno samo, tragično: Lovro je preveč drogiran, da bi vozil domov, zato prevzame krmilo Lovrovega avtomobila novečeni in neizkušeni Jan, cesta je ovinkasta in vedno bolj dežuje. Srečko povzroči prometno nesrečo, Manca pade iz avtomobila in umre. In potem nastopi le še žalost in vprašanja, na katera ni odgovora. Zgodba izzveni kot žalostno opozorilo vsem mladim, ki se odpravljajo ob sobotah na zabave. Književni čas je strnjen na vsega nekaj večernih/nočnih ur, književna prostora sta dva: diskoteka in usodna cesta. Splet drobnih nesrečnih pripetljajev lahko pripelje do velike tragedije.

4 Sklep

V knjižni izdaji je Aksinja Kermauner doslej izdala deset precej raznolikih mladinskih besedil glede na književne vrste, žanre, motivno-tematski izbor in ubeseditev. Slednja je povezana predvsem z otrokovim/mladostnikovim poslušalčevim/bralčevim bralnim razvojem ter zmožnostjo percepcije, ki je s tem neposredno povezana. Najmlajšim otrokom so namenjene realistične kratke zgodbe, pogojno bi jih lahko poimenovali skeči iz vsakdanjega življenja (temeljijo namreč na spontanih domislicah), zbrane v delu *Koliko sem bila stara, ko sem se rodila?*, v kateri avtorica skozi kratke dialoge med otrokom in odraslim razkriva samosvojo otroško logiko in njegovo sprejemanje sveta:

Specifična logika humorja se v nekem danem trenutku dotika specifične otroške logike, zaradi tega pa je pravzaprav vsaka otroška pripoved hkrati tudi humorna. (Prelevič 1979: 114.)

Humorna besedila so zgrajena predvsem z besedno igro, torej z zvočnostjo besed, ki nimajo semantičnega pomena, novotvorjenkami, onomatopoeskimi izrazi, večsmiselnostjo besed ali povedi, pri čemer razume otroški literarni lik prenesene pomene dobesedno, in tako ustvarja situacijsko komiko na osnovi besedne komike. Z načinom upovedovanja in izborom teme se avtorica tako približa delu *Anča Pomaranča* Branke Jurca in nekaterim kratkoproznim zbirkam Slavka Pregla (npr. *Zvezda s čepico*, *Varja se pogovarja ...*). Zelo podobne komične prijeme je avtorica uporabila tudi v lutkovni igri *Polna Luna in shujševalna kura*, ki temelji na večpomenskosti besede kura, zato Luna pač je kokoši, da bi shujšala. V lutkovni igri se pojavlja precej ironiziranja vsakdanjega sveta (in predvsem postopkov v njem), npr. hitra prehrana, shujševalni salon, modno oblikovanje telesa za vsako ceno. Nebesna telesa kot glavni literarni liki v dramskih besedilih, ugotavlja Igor Saksida v delu *Slovenska mladinska dramatika*, so močno opazni že v *Zvezdici Zaspanski* Frana Milčinskega Ježka in v *Nebesni trilogiji* Borisa A. Novaka (*V ozvezdju postelje*, *Nebesno gledališče*, *Mala in velika Luna*), pri čemer je krog Luninih men tematiziran v igri *Mala in velika Luna*. Med fantastične pripovedi se uvrščajo kar tri dela Aksinje Kermauner, in sicer *Modrost starodavnega anka*, *Juhuhu pa ena gnila plastenka!* in *Fuj, pivoled!* Prvo izmed navedenih del bi po teoriji Anne Krüger sodilo med fantastične pripovedi, pri katerih se dogajajo »fantastični doživljaji v nekem novem okolju z drugačnimi življenjskimi razmerami« (Kobe 1987: 120).¹⁰ Realni literarni liki sicer potujejo v času, čeprav ves čas ostajajo na Zemlji, pa so njihovi preskoki v različne časovne zelo oddaljene svetovne civilizacije, fantastično doživetje. Morda še natančneje bi lahko razvrstili delo po klasifikaciji Lucie Binder, in sicer v tretjo od štirih različic fantastične pripovedi, ki jih navaja avtorica:

Pripovedi, ki se dogajajo na dveh ravneh, realni in irealni; pri tem so osebe iz realnega sveta ob soočenju z irealnostjo podvržene različnim nenavadnim spremembam. (Kobe 1987: 121.)

Lucie Binder v svojih teoretičnih izhodiščih opozarja še na eno pomembno lastnost fantastičnih pripovedi, ki je močno prisotna tudi v delu *Modrost starodavnega anka*, in sicer da liki iz realnega sveta pogosto čutijo v irealnih okoliščinah tesnobo in skrivnostnost (prav tam; 121). Po Klingbergovi delitvi fantastične pripovedi pa sodi delo med tista besedila, v katerih so »osebe iz vsakdanjega sveta predstavljene v nek drug realistični svet, ki pa je krajevno in časovno oddaljen« (Kobe 1987: 126). *Juhuhu pa ena gnila plastenka!* in *Fuj, pivoled!* sta začetni knjigi iz napovedane zbirke Izi & Bizi detektivki, v kateri upoveduje avtorica realistične literarne like v realističnih okoliščinah, le da Bizi, ki je pravzaprav igrača, v pomembnem trenutku dogajanja oživi oz. kot to poimenuje Lucia Binder »pripovedi, v katerih oživijo nežive stvari ali predmeti« (Kobe 1987:

¹⁰ Na Slovenskem se je najpodrobneje ukvarjala s fantastično pripovedjo Marjana Kobe. Tuje študije, ki jih je raziskovalka opisala v knjigi *Pogledi na mladinsko književnost*, so zato povzete po tem delu, da pri morebitnem prevajanju ne bi prišlo do podvajanja že prevedene terminologije.

121). Anna Krüger v svoji študiji sicer ne razpozna tovrstnega tipa besedil, pogojno bi deli smeli uvrstiti v kategorijo »fantastičnih pripovedi kot zrcalne slike otroškega duševnega življenja« (Kobe 1987: 119), seveda če izpostavimo namero, da mora biti svet čist in urejen. Po Klingbergovi delitvi sodita knjigi v prvi tip fantastičnih pripovedi, v katerem »oživljene igrače nastopajo v vsakdanjem svetu« (Kobe 1987: 125). Hkrati z uvrščanjem teh dveh besedil v fantastično pripoved ni zanemarljivo dejstvo, da deli po svoji strukturi sodita med otroške detektivke. Deklica Izi in njena poosebljena/oživljena punčka Bizi sledita načelom detektivskega žanra: glavni literarni lik v delu je otrok, negativni lik je odrasel, odkrivanje hudodelstva se dogaja postopno, tako zmore mladi bralec prevzeti vlogo »dodatnega detektiva« v iskanju krivca. Srečen konec pomeni nagrado za otroška lika/detektivki in pravično kazen za odrasla hudodelca. Med avtoričina kratkoprozna realistična dela se uvršča socialno-psihološka zgodba *Oblaki so rdeči, rdeči kot kri*, ki je namenjena mladostnikom, kar nakazuje, da je izbrana tema smrti in vpletanje slengovskih izrazov v sicer uporabljenem zbornem jeziku. Najpomembnejši del ustvarjanja Aksinje Kermauner je povezan s temo slepote in slabovidnosti, ki jo je avtorica predstavila skozi različne književne vrste, upovedni načini pa so prilagojeni starostni stopnji bralca/poslušalca. Delo *Kakšne barve je tema* sodi med informativne knjige za otroke, v kateri uporabi avtorica neumetnostni jezik (vse besede, za katere predvideva, da jih otroci ne poznajo, razloži v dodanem slovarčku), in dovolj slikovnega materiala, ki podkrepi vedenje o slepoti in slabovidnosti, kar je pravzaprav tudi osnovni namen informativne slikanice. *Tema ni en črn plašč* je realistična pripoved ali povest, ki skozi literarno zgodbo seznanja otroke s slepoto in slabovidnostjo. V nasprotju s prej omenjenim delom je tukaj avtorica uporabila umetnostni jezik, tudi ilustracije so umetniške, ne informativne. Tema slabovidnosti je predstavljena tudi v mladinskem socialno-psihološkem romanu *Berenikini kodri*, kjer je problem drugačnosti posebej izpostavljen, saj gre za eno občutljivejših faz mladostnikovega razvoja, srednješolsko obdobje. Vsa realistična besedila imajo verjetnostno motivacijo, poglobljeno so predstavljene omejitve, ki jih prinašata ljudem slepota ali slabovidnost, nenazadnje pa avtorica, ki ima bogate izkušnje s slepoto in slabovidnostjo, predlaga sprejemljive načine vedenja polnočutnih ljudi do slepih in slabovidnih, da le-to ni žaljivo. Slepim bralcem se avtorica najbolj približa s tipno slikanico *Snežna roža* (predvsem zaradi njene vizualne podobe), hkrati pa pravljičica z unikatnimi tipnimi ilustracijami spodbuja tudi videče otroke o premisleku o slepoti. Po definiciji sta slepota in slabovidnost sicer podani z odstotki ostanka vida (uradna definicija organizacije WHO),¹¹ v pedagoškem smislu pa je slep tisti, ki bere brajico, slaboviden pa tisti, ki lahko bere črni/vidni tisk, čeprav povečan. Slabovidnost ne pomeni nujno očal, kot velika večina ljudi zmotno misli, pač pa je slaboviden tisti, ki ima s korekcijo 30-odstoten ostanek vida na boljšem očesu. Slikanica kot posebna oblika knjige spodbuja v otroškem sprejemniku več čutil kot knjiga brez ilustracij:

¹¹ Slabovidnost: izguba vida nad 30 %. Slepota: izguba vida nad 95 %. Vidna ostrina se meri na boljšem očesu s korekcijo (očali ali kontaktnimi lečami). Podatki so povzeti iz spletne strani <<http://www.who.int>> (pridobljeno 11. 1. 2008).

Edinstveni značaj slikanice kot umetnostne zvrsti izvira iz dejstva, da je pravzaprav kombinacija dveh ravni komunikacije, verbalne in vizualne. V tem pogledu je slikanica sintetičen medij, podobno kot gledališče in film, kjer prejemnik celostni smisel doživi šele skozi interakcijo različnih komunikacijskih sredstev. (Nikolajeva 2003: 5.)

Ker je slepim in slabovidnim vizualna komunikacija onemogočena (ali pa zelo zožena), je tipna slikanica ena izmed možnosti, pri kateri zmorejo slepi in slabovidni otroci to večplastnost polno doživeti.

Aksinja Kermauner je svoj najpomembnejši pečat v ustvarjanju za otroke in mladostnike prispevala na področju teme o slepoti in slabovidnosti, saj so njena dela namenjena otrokom in odraslim s posebnimi potrebami (prilagoditev pisav, oblike knjig) in ozaveščanju polnočutnih otrok, mladostnikov in odraslih. Bistvo njenega plemenitega dela je strnjeno v pesmi, ki jo je posnela skupina Slepí potnik:

V svoji temi si sploh ne predstavljam,
kakšen obraz imaš, kakšno postavo,
vendar dišiš po obljubljenih sanjah,
tako da sem v hipu zgubila glavo!

To je ljubezen, to je ljubezen,
to je ljubezen na prvi dotik!
(Kermauner 2001: *Ljubezen na prvi dotik*¹²)

5 Viri in literatura

Viri (bibliografija)

dela za odrasle

1977:

Ples pravljic. Ljubljana: Mladinska knjiga.

2003:

Dnevnik Hiacinte Novak: v znamenju tehtnice. Dob pri Domžalah: Miš.

Dnevnik Hiacinte Novak: v znamenju škorpionja. Dob pri Domžalah: Miš.

2004:

Dnevnik Hiacinte Novak: v znamenju vodnarja. Dob pri Domžalah: Miš.

¹² Pesem (naveden je odlomek) *Ljubezen na prvi dotik* je objavljena na istoimenski zgoščenki, ki so ji priložena tudi vsa besedila.

dela za otroke in mladino

1996:

Kakšne barve je tema? Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino. Ilustracije: Aksinja Kermauner in učenci Zavoda za slepo in slabovidno mladino.

1997:

Koliko sem bila stara, ko sem se rodila? Ljubljana: DZS. Ilustracije: Marjan Manček.

1999:

Polna Luna in shujševalna kura: lutkovna igra s poučnim dodatkom o luni. Radovljica: Didakta. Ilustracije: Matjaž Schmidt.

2000:

Modrost starodavnega anka. Radovljica: Didakta. Ilustracije: Branka Schwarz.

2001:

Tema ni en črn plašč. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Povej mi. O slepoti in slabovidnosti). Ilustracije: Jelka Godec Schmidt.

2004:

Snežna roža: tipna slikanica za slepe. Dob pri Domžalah: Miš.

2005:

(a) *Juhuhu pa ena gnila plastenka!* Dob pri Domžalah: Miš (Zbirka Izi & Bizi detektivki). Ilustracije: Petra Preželj.

2006:

(a) *Fuj, pivoled!* Dob pri Domžalah: Miš (Zbirka Izi & Bizi detektivki). Ilustracije: Petra Preželj.

(b) *Berenikini kodri.* Dob pri Domžalah: Miš (Zbirka Zorenja+). Spremna beseda Vlasta Nussdorfer.

2007:

Oblaki so rdeči, rdeči kot kri. Haramija, Dragica (ur.): *Geniji*². Ljubljana: Genija. 119–131.

Literatura

Haramija, Dragica, 1997: Komika v mladinski prozi Dima Zupana. *Otrok in knjiga* 44. 81–88.

Haramija, Dragica, 2003: Žanri slovenskega mladinskega realističnega romana. Hladnik, Miran, in Kocijan, Gregor (ur.): *Slovenski roman*. Obdobja 21. 171–180.

Kermauner, Aksinja, 2005b: Tipna slikanica za slepe. *Defektologica Slovenica* 13/1. 19–30.

- Kobe, Marjana, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lurie, Alison, 1998: *Don't tell the grown-ups: the subversive power of children's literature*. Boston: Black Bay Book.
- Nikolajeva, Maria, 2003: Verbalno in vizualno: slikanica kot medij. *Otrok in knjiga* 58. 5–26.
- Prelević, Rade, 1979: *Poetika dečje književnosti*. Mostar: Mala biblioteka (Pogledi).
- Saksida, Igor, 1998: *Slovenska mladinska dramatika*. Maribor: Založba Obzorja.
- WHO (*World Health Organization*): <<http://www.who.int>> (Dostopno 11. 1. 2008.)
- Zavod za slepo in slabovidno mladino: <<http://www.zssm-lj.si/si>>. (Dostopno 30. 11. 2008.)

